

“Mooi is het meisje, maar lelijk is d'r moer”.

Over wat idiocultureel muziekonderwijs zou kunnen zijn.

Presentatie bij landelijke 3e jaars bijeenkomst Docent Muziek, 22-3-2023, Groningen.

Evert Bisschop Boele, lector Kunsteducatie, Hanzehogeschool Groningen

e.h.bisschop.boele@pl.hanze.nl

Mijn overgrootvader was dominee. Hij werd in 1898 beroepen naar Groningen en overleed 25 jaar later, in 1923. Ik heb hem niet gekend. Maar soms denk ik dat preken iets is wat in de genen kruipt. Annie M.G. Schmidt dichtte al:

Hoe leer ik spreken bij een graf?

Hoe leer ik het daarna weer af?

Zoiets is het ook met dat preken dus. Maar dan intergenerationeel.

Ik houd van een beetje preken. En hoewel het nog geen zondag is, en ik niets weet over jullie gezindte, zijn jullie de klos.

Het mooie van preken is dat je er stil bij moet zitten. We zijn altijd druk. We moeten van alles. Jullie ook. En jullie zijn natuurlijk aan het popelen om iets te gaan doen. Om muziek te gaan maken, om de stad in te lopen.

Misschien zou ik er in dit praatje wel een activerende werkvorm in moeten gooien. Iets met body percussion, en een dansje op de plaats.

Maar dat doe ik niet. Ik vraag jullie gewoon even te luisteren. Het duurt niet lang. Het doet geen pijn. Een beetje luisteren, een beetje nadenken.

Ik ben lector. De lector is in de hogeschool wat de hoogleraar aan de universiteit is. Hij zorgt dat er onderzoek gedaan wordt. En hij doet zelf onderzoek. In hogescholen vinden we, ook al weer zo activistisch, dat dat onderzoek nuttig moet zijn. Het moet antwoord geven op urgente vragen. Het moet toepasbaar zijn, praktijkgericht. Je moet er iets aan hebben.

Misschien leidt het tot een bewezen effectieve interventie. Tot een lesboek, tot een methode. Tot het bepalen van wat de werkzame bestanddelen van iets zijn. Tot het oplossen van de problemen in de regio, als het aan mijn hogeschool ligt.

Wij, in het lectoraat kunsteducatie, doen eigenlijk iets anders. Althans als het aan mij ligt. Natuurlijk proberen we van betekenis te zijn. We doen onderzoek naar creatieve muzieklessen in de basisschool. Naar muziekonderwijs in de Internationale Schakelklas. Naar de waarde van de Talentenkrachtbenadering voor de muziekschool. En naar hoeveel muziekscholen er eigenlijk zijn, en of dat allemaal echt zoveel minder wordt.

Maar de kern is iets anders. Wij proberen op een andere manier naar kunsteducatie, naar muziekonderwijs te kijken dan je gewend bent. We proberen daar woorden bij te vinden. En die woorden, die proberen we uit te leggen. En we proberen te kijken wat er gebeurt als mensen worden aangesproken door die woorden. Verandert er dan iets in hun onderwijs? Wat dan? En is dat de moeite waard?

Een van die woorden is het woord 'idiocultuur'. Dat klinkt ingewikkeld en duur, maar is eigenlijk simpel. En toch ook weer niet. Ik leg het uit.

Iedereen die hier aanwezig is, is een idiocultuur. In het woord idiocultuur zitten twee onderdelen: idio, en cultuur. Idio komt van idiosyncrasie. “Een eigenschap of het gedrag of karakter van een individu, waarmee het zich onderscheidt van de rest”, vertelt de een of andere internetpagina mij¹. Idio verwijst dus naar jullie als individu. Cultuur verwijst naar de keerzijde daarvan. Want behalve dat jullie allemaal heel erg onderscheidend zijn, zijn jullie ook heel erg verbonden. Jullie delen van alles. En daar slaat dat cultuur op.

Jullie zijn dus, zou je simpel kunnen zeggen, sociale individuen. En dat is iedereen, altijd, tegelijkertijd. Je bent dus niet eerst een individu die dan sociaal moet worden. En je wordt als individu ook niet totaal bepaald door het sociale. Je bent altijd al ingebed in cultuur, in wat je met anderen deelt. En in waar je met anderen ruzie over maakt, want dat is een specifieke vorm van delen. Maar je doet dat ook altijd op precies jouw manier.

Dat idee van de idiocultuur, dat is misschien wel de basis van wat ik probeer te vertellen. Het is simpel maar het heeft onverwachte consequenties. Bijvoorbeeld: ‘de leerling’ bestaat niet. Er bestaan alleen leerlingen. Iedere leerling komt altijd ergens vandaan, en hij gaat ook ergens naartoe. Hij is al iemand, en hij wordt iemand. En dat steeds maar door.

Toegepast op de muziek: iedere leerling heeft, op zijn eigen manier, altijd al heel veel muzikale ervaring. Iedere leerling is altijd al een muzikaal persoon. En omdat muziek in vrijwel ieder mensenleven zo belangrijk is – op duizend verschillende manieren – blijft iedere leerling, ieder mens zich steeds maar verder ontwikkelen. Door nieuwe ervaringen op te doen. Door keuzes te maken.

Daar hoeven wij, jullie, helemaal niets voor te doen. Dat gaat helemaal vanzelf. Maar als dat zo is, waar is school dan voor? Als de wereld zichzelf wel redt, waarom dan een muziekdocent?

School is om iets te doen wat niet vanzelf gebeurt. Anders zouden we geen school hebben. Heel simpel gezegd: school biedt kinderen ontwikkelingskansen die het zonder school niet zou hebben. Als het om muziek gaat: school opent een wereld van muzikale mogelijkheden die kinderen vanuit hun eigen thuis, hun buurt, hun leefwereld niet kennen.

Zie het zo. Er is een zielig meisje dat wordt opgevoed in een huis waarin vader naar Bach luistert, moeder in een gospelkoor zingt, en zijzelf celloles krijgt op de plaatselijke muziekschool. Gelukkig komt zij door school ook in aanraking met de mogelijkheid om naar een Mega Piraten Festijn te gaan, in een studio beats te produceren, de kracht van spirituele dans te ontdekken, en eens mee te zingen in het lokale gemengde shantykoor.

Of zie het zo: ‘de doorlopende leerlijn’ bestaat niet, want elke leerling is zijn eigen doorlopende leerlijn. ‘Een muziekcurriculum’ bestaat alleen als het het curriculum van de idioculturele leerling is. ‘Referentieniveaus’ worden pas van betekenis als de leerling er aan refereert.

Als muziekdocent, zeggen we hier in Groningen, ben je een maker. Niet een muzikmaker, een speler, een improvisator, een componist, een workshopleider. Dat zit hopelijk ook in je rugzak. Maar wat je echt maakt, dat zijn situaties waarin idioculturen ontwikkelingskansen krijgen.

Vorige week was ik, op uitnodiging van Allerd van den Bremen, die jullie misschien wel kennen, aanwezig op een virtuele bijeenkomst van de Vereniging Leraren Schoolmuziek VLS. Daar ging het over de vraag: wie kiest de muziek? Ik zei toen ook iets over idiocultureel muziekonderwijs. En dat uiteindelijk de docent de muziek kiest. Maar dat zijn keuze bepaald wordt door zijn inschatting van wat voor ontwikkelingskansen zijn leerlingen nodig hebben.

¹ <https://www.google.com/search?client=firefox-b-d&q=idiosyncrasie>, 18-3-2024.

Ik probeerde toen duidelijk te maken dat ik dus niet vind dat de muziekdocent er een u-vraagt-wij-draaien-praktijk op na moet houden. De muziekdocent runt geen snackbar. De muziekdocent heeft de taak om met de leerling mee te denken én haar uit te dagen. Bij haar aan te sluiten én haar iets in de weg te leggen, zoals Gert Biesta dat noemt.

Nu ga ik nog een ander misverstandje opruimen. Namelijk dat ik voorstander ben van muziekonderwijs waarin elk kind individueel wordt aangesproken. Dat de klas niet meer is dan de toevallige bijeenkomst van idiosyncratische idioculturen.

Dat is wel zo. In zekere zin. Maar dat is het hele leven: een toevallige bijeenkomst van idiosyncratische idioculturen. We hebben het te doen met de werkelijkheid waarin we door het lot geworpen zijn. En met de mensen die ons toegeworpen zijn. We hebben het er mee te doen. We kunnen het leven, en ons muziekonderwijs, niet ont-werpen.

Leuk, die woordspelletjes.

Ik praat soms over drie dingen die goed muziekonderwijs doet. Ten eerste: het erkent idioculturele leerlingen als de muzikale idioculturen die ze al zijn. De muziekdocent zegt: ik zie je. Je bent al muzikaal. Ik wil je leren kennen, zodat ik weet wat onze volgende stap zou kunnen zijn.

Ten tweede: goed muziekonderwijs zorgt voor ontmoeting. Met het andere. Met de ander. De muziekdocent zegt: ik zie wie jij bent. Maar moet je kijken hoe je óók kunt zijn. Moet je kijken wat anderen doen met muziek. Nee, dat is niet raar. Het is alleen niet 'jij'. Het is ook een optie. Zoek eens uit wat die optie voor jou betekent.

Ten derde: goed muziekonderwijs zorgt voor ontwikkeling. Voor betekenisvolle ontwikkeling. Voor ontwikkeling die voor de leerling van betekenis is.

Erkennen, ontmoeten, ontwikkelen. We zijn in muziekonderwijsland vaak te veel gefocust op het laatste. We vergeten die eerste twee.

En die middelste, dat ontmoeten, dat doen we noodzakelijkerwijze samen. In een koor. In een bandje. In een orkest. In een dans. In een gesprek. In de klas. Op het plein. Dat leert ons hoe we, met anderen die anders zijn, toch iets voor elkaar kunnen boksen.

Als er iets is dat we nodig hebben in deze samenleving, dan is het misschien wel dat.

Samen met Kees van der Meer, het hoofd van de opleiding Docent Muziek hier in het Prins Claus Conservatorium in Groningen, heb ik ooit de praktijk beschreven van een buitengewoon interessante muziekdocent op een middelbare school in Amsterdam. Johan 't Hart. We schreven er een artikel over in het tijdschrift *Cultuur+Educatie*, op basis van een onderzoeksrapport getiteld 'De wereld van 't Hart'².

Leuk, die woordspelletjes.

Johan deelde zijn les altijd in tweeën op. In het eerste deel werkten de leerlingen aan een persoonlijk project, alleen of in groepjes. Het tweede deel van de les was een gezamenlijke activiteit, geleid door Johan én door leerlingen. Ik moet eerlijk zeggen: ik was vooral geïnteresseerd in het eerste deel van

² Evert Bisschop Boele en Kees van der Meer. 2019. 'Op weg naar idiocultureel muziekonderwijs. Een casestudy.' *Cultuur+Educatie* 52, pp. 54-69.

die les. Nu weet ik dat dat beperkt was. Dat tweede deel van die les was net zo belangrijk als het eerste deel. De combinatie maakte het prachtig.

Genoeg. Genoeg. De preek is bijna voorbij. Ite missa est. Gaat heen in vrede. Maak muzikale situaties waarin wordt erkend, ontmoet, en ontwikkeld. Werk aan die ontmoeting. Meer is het niet.

Oh ja. Die titel. De titel van dit praatje is "Mooi is het meisje, maar lelijk is d'r moeder". Het is een zin uit het liedje 'West-Zuidwest van Ameland'. Over een paar weken zing ik dat, met mijn shantykoor, bij de boekpresentatie van mijn boek over dat shantykoor, hier in dit gebouw.

Misschien zet het ons aan het denken over ontwikkeling. Die lelijke moeder, die was misschien vroeger wel een mooi meisje. Misschien zet het ons aan het denken over ons oordeel en de ander. Is die moeder lelijk, of gewoon anders? Kunnen we de schoonheid ook in het andere zien? Of misschien slaat het wel op dat woord idiocultuur, een woord dat ik zelf wel nodig heb maar niet per se heel mooi vind. Dat dat woord een lelijke moeder is van hopelijk mooie ontwikkelingen in de praktijk.

Wie het weet mag het zeggen. Voor nu: Ite missa est. Ma'a as-salamah. Gaat heen in vrede.

Heb een mooie dag.